

Eduskunnan lakivaliokunta

Kuuleminen 18.3.2022

HE 13/2022 vp (seksuaalirikosuudistus)

Yleisarvio hallituksen esityksestä

Lainsäätäjällä on perustuslain näkökulmasta varsin suuri liikkuma-ala päättää, mitä tekoja pidetään niin moitittavina, että rikosvastuuta pidetään perusteltuna. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus on keskeinen oikeushyvä. Esitys on perusteellisesti valmisteltu ja sen kriminaalipoliittiset lähtökohdat ovat hyväksyttävät. Pidän hallituksen esitystä pääosin kritiikin kestäväänä, joskin teen muutamia muutosehdotuksia yksityiskohtiin. On perusteltua korostaa yhtäältä seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja toisaalta tarvetta suojata lapsia ja nuoria vahingollisilta seksuaalisilta teoilta. Aikuisiin ja lapsiin kohdistuvien tekojen kriminalisoinnit on perusteltua eriyttää esityksessä kuvatuin tavoin. Seksuaalirikosten läpäisyprosentti rikosprosessissa on huolestuttavan alhainen, raiskausta koskevista rikosepäilyistä päätyy tuomioon selvästi vähemmän kuin viidennes. Muutetut rikossäännökset eivät vähennä, saati poista seksuaalirikoksiin liittyviä näyttöongelmia. Vaikutus voi olla päinvastainenkin: on helpompi näyttää toteen väkivalta kuin se, ettei seksuaalinen kanssakäyminen ollut vapaaehtoista. Tarkoitan tällä sitä, että raiskausrikoksen soveltamisalan laajentamisen jälkeen tuomioiden *suhteellinen* osuus kaikista poliisin tietoon tulevista raiskausepäilyistä ei välttämättä kasva, vaikka tuomioiden kokonaismäärä kasvaisi. Selvää on, että nykyisin tuomioon johtavat teot johtavat tuomioon myös lainmuutoksen jälkeen.

Aikuisiin kohdistuvat teot

Esitys lähtee seksuaalista itsemääräämisoikeutta korostavasta vapaaehtoisuuden periaatteesta. Raiskaussäännös on lakiteknisesti hyvin kirjoitettu. Olen lakihankkeen eri vaiheissa kannattanut saksalaista sääntelymallia, jonka mukaan kriminalisoinnin lähtökohtana on se, että raiskaus on kyseessä, jos seksuaaliseen kanssakäymiseen ryhdytään vastoin toisen osapuolen selvästi havaittavissa olevaa kielteistä tahtoa. Tämä ei – malli olisi rikosprosessuaalisesti toimivampi kuin kyllä – malli. Syyttäjän olisi helpompi näyttää toteen positiivinen seikka (selvästi havaittavissa oleva kielto) kuin negatiivinen seikka (vapaaehtoisuuden puuttuminen). Syyttäjän tulee joka

tapauksessa esittää näyttö kaikista rikosvastuun perusteista, myös vapaaehtoisuuden puutteesta niin, ettei rikosvastuun edellytysten täyttymisestä jää varteenotettavaa epäilyä. Tämä on esityksessä tuotu avoimesti esille. Olen kuitenkin valmis tässä vaiheessa hyväksymään esitetyn sääntelymallin, koska sillä näyttää olevan lakihankkeessa eri vaiheissa lausuneiden vankka kannatus. Selvyyden vuoksi totean, että myös ei – mallissa puolustus- tai ilmaisukyvyttömyyden hyväksikäyttö olisi raiskauksena rangaistavaa (hallituksen esityksessä RL 20 luvun 1 §:n 2 momentin 3 – kohta).

Raiskaussäännöksen vähimmäisrangaistus herättää muutamia kysymyksiä. Pidän merkittävänä ongelmana sitä, että likimain puolet raiskausrikosten tuomioista on ehdollisia vankeusrangaistuksia, ehdollisten tuomioiden keskirangaistuksen asettuessa noin 1,5 vuoden tienoille. Muissa Pohjoismaissa perusmuotoisesta raiskauksesta ei voi tuomita ehdollista vankeutta, erityisten lieventävien tosiseikkojen vallitessa kylläkin myös ehdollinen vankeus tulee kysymykseen. On aiheellista kysyä, miksi Suomessa on katsottu perustelluksi poiketa muiden Pohjoismaiden käytännöstä. Kun tunnusmerkistösääntely nyt yhdenmukaistetaan oleellisesti vastaamaan esimerkiksi Ruotsin rikoslainsäädäntöä, eikö olisi aika ajantasaistaa myös rangaistuskäytäntöä vastaavasti?

Tehokkain tapa rangaistuskäytännön muuttamiseksi olisi raiskausrikoksen vähimmäisrangaistuksen korottaminen kahteen vuoteen, jolloin ehdollista vankeutta voisi raiskauksesta tuomita täysi-ikäiselle tekijälle vain poikkeuksellisesti. Vähimmäisrangaistuksen korottaminen ei olisi kuitenkaan ongelmaton, koska törkeän raiskauksen vähimmäisrangaistus on kaksi vuotta. Perusmuotoisen raiskauksen ja törkeän raiskauksen vähimmäisrangaistus ei voi olla sama. Uskoisin, ettei Eduskunnalla ole valmiutta nostaa törkeän raiskauksen vähimmäisrangaistusta esimerkiksi neljään vuoteen, vaikka tämä olisi esityksen mukaan vähimmäisrangaistus törkeässä lapsenraiskauksessa. On hyvinkin perusteltua säätää törkeästä lapsenraiskauksesta ankarampi vähimmäisrangaistus kuin aikuisia uhreja koskevasta törkeästä raiskauksesta. On huomattava, että perusmuotoisen lapsenraiskauksen esitetty vähimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. On kriminaalipoliittisesti perusteltua säätää myös perusmuotoista teosta eripituiset vähimmäisrangaistukset raiskauksesta ja lapsenraiskauksesta.

Mikä on oma ratkaisuehdotukseni ongelmaan? Esitän harkittavaksi lakivaliokunnan lausumaa, jossa korostettaisiin sitä, että raiskausrikoksessakin on perusteltua käyttää tapauksen vakavuudesta riippuen koko rangaistusasteikkoa ja sitä, että perusmuotoisessakin raiskauksessa lähtökohtana tulisi olla ehdoton vankeusrangaistus. Tuomarit lukevat lain esitöitä, myös valiokunnan mietintöjä, tarkoin. Valiokunnan lausuma Eduskunnan tahdon ilmauksena olisi vahvasti tuomiokäytäntöä ohjaava oikeuslähde.

Muilta osin aikuisiin kohdistuvien raiskausten kriminalisointeihin ei ole kriittistä huomautettavaa. Erityisen hyvänä pidän raiskaussäännöksen 2 momentin 3) kohdan luetteloa, jonka muotoilussa on otettu huomioon oikeuskäytännössä ilmenneet, voimassa olevaan sääntelyyn liittyvät soveltamisongelmat.

Seksuaalisen ahdistelun tekotapaluetteloa esitetään laajennettavaksi. Laajennukset ovat pääosin perusteltuja. ”Nakukuvien” lähettämisen ja itsensä paljastamisen on syytä sisältyä seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöön. Pulmallisinta on sanallisten ilmaisujen arviointi seksuaalisena ahdisteluna. Määritelmä jää avoimeksi ja on ongelmallinen myös laillisuusperiaatteen näkökulmasta. Tunnusmerkistön soveltamisala jäisi varsin pitkälti tilannekohtaisesta tuomioistuinkäytännöstä riippuvaiseksi. Esitän, että tunnusmerkistöstä poistetaan sana ”sanallisesti”. Rumat seksuaalissävytteiset puheet eivät voimassa olevassa sääntelyssäkään ole kriminalisoimattomia, sovellettavaksi voi tulla esimerkiksi kunnianloukkauksen tunnusmerkistö.

Lapsiin kohdistuvat teot

Tunnusmerkistöt ovat punnitusti muotoiltuja. Merkittävin huomioni kohdistuu lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöön, ennen kaikkea rangaistussäännöksen päällekkäisyyteen suhteessa tunnusmerkistöön, jonka nimenä on seksuaalinen kajoaminen lapseen. Rangaistusasteikko olisi sama (neljä kuukautta – kuusi vuotta). Herää kysymys, miksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöä sovellettaisiin kajoamistunnusmerkistön sijasta, jos kerran rangaistusasteikkojen ilmentävä tekojen moitittavuus olisi yhtenevä. On perusteltua säätää hyväksikäytön tunnusmerkistö varaventiiliksi lapsenraiskauksen tunnusmerkistölle, koska voi tulla arvioitaviksi tapauksia, joissa kahden vuoden vähimmäisrangaistuksen soveltaminen johtaisi teon moitittavuus huomioon ottaen

kohtuuttomaan lopputulokseen. Esitän, että esitetystä tunnusmerkistöstä (RL 20:16.1) poistetaan sanat ”seksuaalinen kajoaminen lapseen”. Hyväksikäyttötunnusmerkistö tulisi siten sovellettavaksi ainoastaan lapsenraiskaustunnusmerkistön sijasta, jos teko on hyväksikäyttötunnusmerkistössä kuvatuin tavoin lapsenraiskauksen tyyppitapauksesta poikkeava.

Lapsiin kohdistuvissa teoissa merkittävän näyttöongelman muodostaa se, että tekijällä tulee olla todennäköisyystahallisuuden mukainen tietoisuus lapsen tai nuoren iästä. Syyttäjän pitää pystyä näyttämään toteen, että tekijä piti todennäköisempänä sitä, että toinen oli suojaikärajaa nuorempi kuin päinvastaista vaihtoehtoa. Esitän harkittavaksi, että ikärajan osalta riittäisi rikosvastuun perusteeksi tuottamusvastuu. Tekijä olisi rikosvastuussa, jos hän olisi laiminlyönyt ryhtyä häneltä kohtuudella edellytettäviin toimiin lapsen tai nuoren iän selvittämiseksi. Tällainen sääntely ei olisi täysin uutta Suomen seksuaalirikoslainsäädännössä. Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö on rangaistavaa, jos tekijällä on ollut syytä epäillä rikosvastuun perusteena olevaa olosuhdetta.

Matti Tolvanen

OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori

Itä-Suomen yliopisto

Oikeustieteiden laitos

matti.tolvanen@uef.fi

P. 050 550 8092